

واکاوی علل بروز رفتارهای خشونت آمیز در کودکان و نوجوانان

خطر رسوب خشم در سنین پایین

گزارش

بر اساس آمار سازمان جهانی بهداشت، سالانه ۲۰۰ هزار نفر نوجوان و جوان در اثر خشونت جان خود را از دست می‌دهند. خشونت و قتل در میان این قشر از جامعه چهارمین عامل مرگ‌ومیر نوجوانان جهان به شمار می‌رود. بنا بر آمار این سازمان، شدت خشونت در سن بلوغ و اوایل نوجوانی در میان افراد ۱۸ تا ۲۰ سال افزایش می‌یابد و میزان گرایش به خشونت و قانون شکنی در میان نوجوانان تا سال ۲۰۱۵ در حدود ۴۰ درصد اعلام شده است. چرایی بروز و شکل‌گیری رفتارهای خشونت آمیز در نوجوانان به دلیل شرایط سنی آنها تا حدی متفاوت از بزرگسالان است و به همین جهت نیازمند واکاوی آسیب‌شناسانه است. این امر ما را بر آن داشت تا چرایی و چگونگی شکل‌گیری این پدیده و راهکارهای مقابله با آن را در گفت‌وگو با برخی صاحب‌نظران حقوقی، اجتماعی و رسانه بررسی کنیم.

نقش شیوه فرزندپروری در خانواده

ماندانا سادات حسینی پژوهشگر و فعال اجتماعی در گفت‌وگو با آتیه‌نو در پاسخ به علل بروز خشونت در نوجوانان و جوانان گفت: «این طیف سنی در مسیر رشد خود از نظر جسمانی، عاطفی، روانی-اجتماعی از خانواده خود و محیط‌های جانبی مانند مدرسه، رسانه و ارتباط با همسالان تأثیر می‌پذیرند. این تأثیرات از بررسی شیوه‌های فرزندپروری آغاز شده و تا الگوگیری فرد در زمان هویت‌یابی ادامه خواهد داشت.»

وی افزود: «به طور مثال، زمانی که نوجوانی در یک خانواده با شیوه‌های مستبدانه متولد و رشد می‌یابد طبیعتاً با کنترل‌های شدید و تحقیرهای گوناگون کلامی و غیر کلامی روبه‌رو می‌شود؛ خصوصاً اگر خانواده دچار تنش‌های شدید عصبی و روانی باشد. در چنین شرایطی فرایند رشد فرزند با انواع خشونت‌های ابراز شده فرزندپروری مستبدانه خانواده مختل می‌شود.»

این فعال حوزه مسائل اجتماعی اولین عامل در ابراز خشونت را شیوه‌های فرزندپروری در خانواده‌ها دانست و افزود: «در مرتبه نخست خانواده و در مراحل بعدی مدرسه و گروه همسالان در شکل‌گیری و بروز خشونت در نوجوانان مؤثر هستند.»

حسینی خاطر نشان کرد: «در چند دهه اخیر نقش رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی در الگوگیری از شیوه‌های خشونت (نمایش کارتون، انیمیشن، فیلم، بازی‌های رایانه‌ای و...) بسیار پررنگ‌تر از قبل شده که در این زمینه نیازمند انجام پژوهش‌هایی با این ریز فاکتورها در کشور هستیم.»

خشونت‌های برآمده از خشم‌های نهفته

این مدیر مؤسسه مشاوره و مددکاری ویژه زنان و کودکان کار و خیابان افزود: «علل بروز رفتارهای خشونت‌آمیز از سوی نوجوانان را می‌توان در ناکامی‌های مکرر، خشم‌های نهفته، به خطر افتادن منافع نوجوان (عدم دسترسی به خواسته‌های خود)، تعارض‌های بین والدین و نوجوان، شاهد و یا قربانی خشونت شدن آنها جست‌وجو کرد.»

وی با اشاره به تأثیر جامعه بر بروز رفتارهای خشونت‌آمیز نوجوانان گفت: «مگر می‌توان تأثیرات اسناد بالادستی در قانونگذاری، اجرا و قضا را نادیده گرفت؟ هر یک از این قوا دارای سیستم‌های مستقل اما متأثر از یکدیگر هستند که بر افراد جامعه از جمله کودکان و نوجوانان تأثیر چشمگیری دارند.»

حسینی اضافه کرد: «مسائل اجتماعی، پدیده‌هایی اجتماعی اعم از شرایط ساختاری و یا الگوهای کنشی هستند که در مسیر تحولات اجتماعی بر سر راه توسعه (یعنی بین وضعیت موجود و مطلوب) قرار می‌گیرند و مانع تحقق اهداف آرمانی می‌شوند.»

بروز خشونت با مختل شدن ارزش‌ها

این فعال حوزه مسائل اجتماعی با تصریح بر اینکه «خشونت» حاصل یک جامعه با کارکردهای نامناسب

و خارج شده از ریل تعادل است، عنوان کرد: «اگر بخواهیم در حال حاضر به علل اصلی بروز خشونت در نوجوانان اشاره کنیم، نمی‌توانیم فشارهای اجتماعی روانی و اجتماعی، رسانه‌ها و فضای مجازی، ناپه‌سامانی و از هم‌پاشیدگی خانوادها، رواج بد اخلاقی‌ها در ابعاد مختلف، کم‌رنگ شدن برخی ارزش‌ها و هنجارها را در بروز خشونت نوجوانان نادیده بگیریم.»

این فعال اجتماعی عدم تخلیه هیجانات نوجوانان در محافل و مجامع گوناگون و عدم تعریف علمی از انواع تفریحات نوجوانان را از دیگر عوامل مؤثر در بروز اعمال خشونت‌آمیز در این گروه سنی مطرح کرد.

رسوب خشم مزمن در نوجوانان

این مشاور روانشناسی در بیان تبعات مزمن شدن خشم و خشونت در نوجوانان گفت: «طبیعتاً زمانی که نوجوانی دچار تنش عصبی می‌شود و یا با ناکامی‌ها و تعارض‌های شدید روبه‌رو شود و قدرت بروز این خشم‌ها را خانواده و جامعه به او ندهند، این خشم مزمن در نهاد نوجوان رسوب خواهد کرد و به اشکال گوناگون در دوره جوانی آشکار خواهد شد.»

وی افزود: «شخصیت‌های ضداجتماعی و انتقام‌گیر از جامعه، اختلال سلوک و عدم ثبات خلق، افسردگی و انزواطلبی حاکی ناشی از خشم فروخورده است؛ کما اینکه روانشناسان افسردگی را خشم فروخورده نسبت به خود و جامعه می‌نامند که متأسفانه در سال‌های اخیر با این پدیده بسیار روبه‌رو هستیم. افزایش خودکشی با ابزارهای گوناگون، تیغ‌زنی دست، خالکوبی و کنش‌های از این جنس تصاویر متفاوتی از بروز خشم هستند.»

حسینی در بیان راهکارهای مناسب در مواجهه با خشونت نوجوانان تأکید کرد: «تغییر قوانین اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی با توجه به شرایط روز جهانی، آگاه‌سازی خانواده‌ها در فرایند شیوه‌های فرزندپروری، تغییرات اساسی در بینش و روش آموزش و پرورش، آموزش سواد استفاده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی به نوجوانان، ایجاد کرسی‌های گفت‌وگو نوجوانان در محافل فرهنگی، هنری و خانوادگی، ایجاد فضاهای تفریحی مثل باشگاه‌های ورزشی در کنترل و مقابله خشم نوجوانان نقش مؤثر و کلیدی دارند.»

وی ادامه داد: «اگر خانواده و جامعه به گونه‌ای عمل کنند که نوجوانان به یادگیری شیوه‌های صحیح نسواری و خلاقیت، آموزش مهارت‌های ارتباطی، آموزش مدیریت خشم، استفاده پهنه از مشوق‌های فردی و اجتماعی ترغیب شوند، قطعاً بسیاری از مسائل و آسیب‌های اجتماعی در نوجوانان شکل نمی‌گیرند و مجال بروز پیدا نمی‌کنند.»

رسانه تنها دلیل بروز خشونت در کودکان نیست

«اگر در نظر بگیریم که صرف استفاده از رسانه موجب بروز خشونت در کودکان می‌شود درست نیست بلکه محتوای خشونتی که در فیلم‌ها و به‌ویژه بازی‌های

رایانه‌ای ارائه می‌شود می‌تواند باعث بروز خشونت شود.»

ام‌لیلا کریمی، کارشناس ارشد مدیریت رسانه در گفت‌وگو با آتیه‌نو ضمن توضیح این‌مطلب افزود: «اینکه بگوییم رسانه دارای محتوای خشن زمینه‌ساز بروز رفتارهای خشن در کودکان می‌شود نیز صحیح نیست؛ چراکه این عامل در کنار عوامل دیگری مانند وجود خلاء عاطفی، رفتارهای والدین، همسالان و میزان بهره‌گیری از رسانه تأثیرگذار است و به نظر می‌رسد در برخی موارد حتی ممکن است نتیجه عکس داشته باشد و کودک را دچار انفعال، ترس از اجتماع و افسردگی کند.»

وی افزود: «صرف تماشا کردن برنامه‌های خشن چنین تأثیری ندارد و از طرف دیگر کودکان بیشتر زمانی که بازی‌های خشن و با نقش فعال دارند احتمال اینکه دارای رفتارهای خشونت‌آمیز شوند بیشتر است.»

نقش مطالعه در کنترل خشونت در نوجوانان

این کارشناس ارشد مدیریت رسانه عنوان کرد: «ما باید نسبت به رسانه نگاه جامعی داشته باشیم؛ مثلاً کودکانی که بیش از دیگران مطالعه کتاب در برنامه روزانه خود دارند یا والدین برای آنان کتاب می‌خوانند نه تنها روحیه آرام و منطقی بیشتری دارند، حتی در صورت مطالعه محتوای خشونت‌بار هم شاید کمتر دست به رفتارهای خشن بزنند.»

کریمی یادآور شد: «برخی از کودکان و نوجوانان در تماشای محتواهای خشن دست به انتخاب می‌زنند؛ مثلاً کودکی که دارای شخصیت قوی و بار عاطفی و حمایتی زیادی باشد در مواجهه با محتوای خشن ارائه شده از رسانه‌ها که لزوماً صدمه‌دارای صحنه‌های خشن نیستند نیز با تحلیل و سبک‌سنگین کردن آنچه می‌بیند می‌تواند در ذهن خود به درستی نتیجه‌گیری کند و به نتایج موجهی نیز دست یابد.»

وی بر تأثیر سواد رسانه‌ای و اهمیت آموزش آن به کودکان و نوجوانان در این زمینه تأکید کرد و افزود: «این سواد به فرد امکان می‌دهد که در مواجهه با رسانه‌ها آنچه را که درست و پسندیده بوده و مطابق با تربیت اخلاقی و عاطفی خود فرد است را برداشت کند و همچنین بتواند بین آنچه که صرفاً هیجانی و بی‌خطر بوده و آنچه که محتوای خشن زیان‌بار است نیز تفاوت قائل شود.»

این تحصیلکرده علوم ارتباطات اجتماعی تأکید کرد: «نقش آموزش و ارتقاء سطح فکری و عاطفی کودکان از سال‌های نخستین زندگی و آموزش‌پذیری آنان باید بیش از پیش جدی گرفته شود که این مهم نیز خود نیازمند دقت والدین و فراهم آوردن شرایط امنیت روانی کودکان است.»

آمار بالای بزهکاری در اطفال و نوجوانان

عباس عنصری فرد و کیل پایه یک دادگستری و در

پاسخ به علل و عوامل جرائم در اطفال نیز به ما گفت: «علل و عوامل درونی، وضعی و محیطی در تمام جرائم مشترک است، اما در حوزه اطفال و نوجوانان عامل خانواده را به عنوان یکی از شایسته‌های عوامل مؤثر در بررسی پرونده‌های شخصیت می‌بینیم. ناهنجاری‌ها و اختلالات خانوادگی اعم از جدایی پدر و مادر، فوت پدر یا مادر یا هر دو، بد سرپرستی پدر، مادر یا هر دو، محل زندگی، محیط دوستان و همسالان و همچنین وضعیت درآمدی در ارتکاب جرائم اثر مستقیم دارند.»

این دکترای حقوقی قضایی با اشاره به اینکه آمار بزهکاری و جرائم در اطفال و نوجوانان در کشور سیاه و بسیار بالاست، تصریح کرد: «در حوزه بررسی جرائم از نظر جرم‌شناسی و آسیب‌شناسی اجتماعی همواره «آمار» محرمانه تلقی می‌شوند و به همین سبب نه‌تنها آمارهای در دسترس خیلی قابل استناد نیستند بلکه متأسفانه امکان تحلیل آماری در این زمینه در کشور وجود ندارد.»

وی افزود: «اگر طفل یا نوجوانی مرتکب جرمی شود عمدتاً کشف نمی‌شود و در صورت کشف، شکایت نمی‌شود و اگر شکایتی هم صورت گیرد، در مرحله کلاتری و یا دادسرا در جهت جلب رضایت تلاش می‌شود و بنابراین به ندرت به محکومیت و آمار می‌رسند.»

آمار جرائم بر تکرار در نوجوانان

عنصری فرد با بیان اینکه بین ۲ تا ۲ هزار و ۵۰۰ عنوان مجرمانه وجود دارد، تأکید کرد: «بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ عنوان مجرمانه وجود دارد که عمدتاً برای آنها پرونده واقعی اطفال ایجاد می‌شود و از بیس این عناوین، شش عنوان مجرمانه از جمله جرائم رانندگی بدون گواهینامه، شرب خمر و مصرف مشروبات الکلی، جرائم مرتبط با مواد مخدر، سرقت، ایراد ضرب و جرح و اعمال منافی عفت بیشترین آمار را به خود اختصاص می‌دهند و از جرائم پرتکرار در بین اطفال و نوجوانان به شمار می‌آیند.»

سطوح پیشگیری از بروز خشونت

این وکیل پایه یک دادگستری گفت: «راهکارهای جلوگیری از ارتکاب جرم اطفال و نوجوانان در سه سطح پیشگیری قابل پیگیری است، در پیشگیری سطح اول آموزش و ارتقاء فرهنگ، در سطح پیشگیری وضعی محیط‌های جرم‌زا و جرم‌خیز کنترل می‌شود و پیشگیری سطح سه اقدامات بالینی و درمانی مدنظر است.»

وی ادامه داد: «در سطح یک باید به گونه‌ای عمل شود که اساساً زمینه ارتکاب خشونت در کودکان از بین برود و بر نهاد خانواده و تحکیم خانواده تمرکز می‌شود و به مقوله پرورش در مدارس و مهدهای کودک بیش از پیش توجه می‌شود و با شناسایی مراکز جرم‌خیز می‌توان به صورت وضعی از بروز جرم پیشگیری کرد و در سطح سه اقداماتی در جهت پیشگیری از تکرار جرم انجام می‌شود.»

مهین داوری

روزنامه‌نگار

علل بروز رفتارهای خشونت آمیز از سوی نوجوانان را می‌توان در ناکامی‌های مکرر، خشم‌های نهفته، به خطر افتادن منافع نوجوان (عدم دسترسی به خواسته‌های خود)، تعارض‌های بین والدین و نوجوان، شاهد و یا قربانی خشونت شدن آنها جست‌وجو کرد

نکته

ایران به سالمندترین کشور جهان بدل می‌شود؟

رییس دبیرخانه شورای سالمندان کشور با بیان اینکه از سال ۱۹۵۰ تا ۲۱۰۰ وضعیت سالمندی ایران مشهود است، گفت: «ما از میانگین جهانی عبور کردیم و با یک شتاب بسیار زیاد به کشور ژاپن به عنوان سالمندترین کشور جهان نزدیک می‌شویم.»

حسام‌الدین علامه افزود: «این در حالی است که میانگین سنی ما در اوایل انقلاب ۱۶ سال بود که اکنون به ۳۲ سال رسیده است و حدود ۲۰ سال آینده به ۴۲ سال و تا ۵۲ سال افزایش پیدا می‌کند. همچنین امید به زندگی از متوسط ۵۷ سال در ۱۳۵۵ به ۷۴ سال در ۱۳۹۵ رسیده و اکنون ۷۷ سال را امید به زندگی می‌گویند.»

وی خاطر نشان کرد: «سن تقریبی سالمندی در ایران بالای ۶۰ سال است. بر اساس محاسبات علمی ۱۵ سال از سن امید به زندگی که ۷۵ سال است، کم می‌شود و ۶۰ سال را به عنوان سن سالمندی معرفی کرده‌اند و بحران جمعیتی که از آن نام برده می‌شود در میانه جمعیتی کشور (۳۲ سال) است که با وجود کاهش شدید نرخ باروری افزایش نرخ سالمندی را شاهد هستیم.»

رییس دبیرخانه شورای ملی سالمندان کشور گفت: «جمعیت سالمندان از یک میلیون و ۷۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۵۵ به ۸ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر رسیده است. در سال ۱۳۵۵ آمار سالمندی ایران پنج درصد بود که در سال ۱۳۹۵ به ۱۰.۱۷ درصد و سال ۱۴۰۰ به ۱۰.۴۳ درصد معادل ۸ میلیون و ۸۶۳ هزار سالمند رسید. ما در یک گذار منحصربه‌فرد در جهان هستیم که از سال ۱۳۹۸ که جمعیت سالمند ۱۰ درصد شده و تا سال ۱۴۲۱ به ۲۰ درصد خواهد رسید و در سال ۱۴۳۰ جمعیت رشدی صفر درصدی دارد.»

علامه با بیان اینکه سالمندترین استان‌های کشور استان‌های گیلان، مازندران، تهران، اصفهان و آذربایجان شرقی هستند، تصریح کرد: «در سال ۱۳۷۵ به ازای هر ۱۰۰ زن سالمند، ۱۱۶ مرد سالمند داشتیم، در حالی که در سال ۱۳۹۹ به ازای هر ۱۰۰ زن سالمند، ۹۳ مرد سالمند داریم؛ یعنی سالمندی در ایران زنده شده است. در سال ۱۳۵۵ سالمند روستائین ۵۵ درصد بود که اکنون به حدود ۲۵ درصد رسیده است.»

رییس دبیرخانه شورای ملی سالمندان کشور، اظهار داشت: «یک بحث بسیار مهم که جزو تغییرات کیفی محسوب شده و در حال وقوع است، ۷۲ درصد سالمندان کشور متأهل هستند، در حالی که ۰.۹ درصد (حدود ۸۰ تا ۹۰ هزار نفر) مجرد قطعی داریم و ۲۶.۶ درصد افراد بدون همسر (مطلقه یا بیوه) هستند. مجرد قطعی در یک نگاه قالب، افراد بالای ۴۰ سال را دربر می‌گیرد. یک میلیون و ۵۰۰ هزار مجرد قطعی داریم که اگر یک سوم این افراد ازدواج کنند و یک میلیون از این افراد طی ۲۰ سال آینده به سن سالمندی برسند، آمار مجرد قطعی حدود ۱۳ برابر نسبت به مجرد قطعی فعلی که اشاره شد (حدود ۸۰ تا ۹۰ هزار نفر)، افزایش خواهد داشت. در عین حال، حدود ۴ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر در سن ۳۱ تا ۳۹ سال هستند.»